

Textul monografiei cuprinde și un rezumat în limba franceză (p. 161-176). Ilustrația, integral în afara textului, cuprinde patru planșe pliate de dimensiuni mai mari: planul cetății, planul intrării, profiluri ale unor secțiuni, reconstituiri ale palisadei și intrării în cetate (aparținând arhitectului Dinu Teodorescu), fotografii înfățișând valul și șanțul fortificației și săpăturile din zona porții, planurile a 19 locuințe, de suprafață și bordeie, fotografii ale unor locuințe, numeroase

desene și fotografii ale materialelor descoperite, ceramică și obiecte din metal.

Publicarea monografiei arheologice *Cetatea de pământ de la Bârlad* reprezintă o importantă contribuție la cunoașterea fortificațiilor medievale ale Moldovei, a unor aspecte care au putut fi cunoscute numai datorită cercetării arheologice.

Gheorghe I. Cantacuzino

ALEXANDRU ARTIMON, *Orașul medieval Troțuș în secolele XIV-XVII. Geneză și evoluție*, Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Bacău, Editura Corgal Press, Bacău, 2003, 372 p. cu ilustrații.

Lucrarea privind originile și evoluția orașului medieval Troțuș reprezintă rezultatul unor cercetări stăruitoare de aproape trei decenii. Preocupările autorului pentru cunoașterea trecutului așezărilor urbane din partea de sud-vest a Moldovei și-au găsit expresia în teza sa de doctorat, publicată într-o formă inițială în 1998 cu titlul *Civilizația medievală urbană din secolele XIV-XVII (Bacău, Tg. Troțuș, Adjud)*. Bogăția datelor arheologice obținute în săpături arheologice timp de 25 de ani, precum și a informațiilor documentare, l-au determinat să dezvolte studiul prin această monografia istorico-arheologică, prezentată cu căldură în cuvântul înainte semnat de profesorul Victor Spinei.

În *introducere* (p. 15-29) sunt prezentate diferitele opinii în problemele genezei, evoluției și funcțiilor orașului medieval românesc, cu o atenție specială asupra lucrărilor dedicate vechilor târguri și orașe din Moldova, în multe cazuri informația arheologică având o importanță specială.

Cadrul natural al așezării (p. 31-36) și *dovezi ale locuirii în zonă până la apariția centrului urban* (p. 37-54) sunt tratate în următoarele două capitole, autorul insistând asupra condițiilor care au favorizat popularea acestui spațiu din cele mai îndepărtate timpuri. Pentru perioade mai vechi sunt citate diferite descoperiri din această zonă geografică, începând cu unele obiecte de silex din paleoliticul superior și cu numeroasele așezări neolitice, cu descoperiri din epoca bronzului, cu cele hallstattiene și cele din

așezări getice, descoperirile de monede grecești sau romane, sau cu cele din secolele IV-V, VI-VII, VIII-IX și X-XI. Pentru secolele XII-XIV, în lipsa unor informații arheologice sau a unor date documentare, sunt expuse considerații care pornesc de la diferite lucrări privind respectiva perioadă istorică.

Orașul Troțuș în izvoarele scrise este titlul celui de al patrulea capitol al lucrării (p. 55-85). El cuprinde analiza informațiilor din *izvoarele narative și documentare* (p. 55-73) și *informațiile furnizate de călători străini* (p. 73-85). Sunt prezentate opiniile privind originea toponimului, știrile din cronici privind evenimente importante care au avut loc în târgul de pe Troțuș sau în zona înconjurătoare, sunt amintite puținele date cuprinse în unele izvoare epigrafice sau cele furnizate de descoperirile numismatice. Un loc mai mare este acordat diferitelor date documentare privind Târgul Troțuș în cursul secolelor XV-XVIII – privilegiile vamale, informații despre târgoveți, șoltuz și pârgari, despre vânzări de locuri sau case sau despre ocolul târgului – fiind descris și sigiliul orașului. Mărturiile călătorilor străini, începând cu cele din secolul al XV-lea și din cel următor, numeroasele relații ale unor prelați catolici din ultima parte a secolului al XVI-lea și mai ales din cel de al XVII-lea sunt amănunțit prezentate, cu multitudinea de informații pe care le cuprind.

Foarte consistent este capitolul V, *Orașul Troțuș în lumina cercetărilor arheologice* (p. 87-187). Pentru început sunt prezentate

istoricul cercetărilor și metoda de investigare (p. 87-91). Prin cercetări de suprafață și prin sondaje arheologice efectuate în anii 1972-1975, a putut fi precizat locul vechii așezări, în punctul numit „Țara Nouă” din partea de nord a localității Tg. Trotuș. Aici au fost efectuate îndelungate cercetări arheologice, care continuă și în prezent. În cursul anilor 1976-1999 au fost trasate un număr de 41 de secțiuni, putând fi precizată existența a două principale niveluri de locuire, ce pot fi încadrate în două mari etape, secolele XIV-XV și secolele XVI-XVII. Au fost descoperite în total 42 locuințe, 10 cuptoare de uz casnic și de olărie, 22 gropi menajere, precum și fundația unei biserici din secolele XIV-XV și cimitirul din secolele XV-XVII. *Locuințele* (p. 91-126) sunt prezentate în ordinea descoperirii lor. În fiecare caz, descrierea amănunțită este urmată de analiza inventarului și precizarea situației stratigrafice, ca elemente de încadrare cronologică. Aceeași metodă este folosită și pentru a analiza *anexele gospodărești* (p. 127-137): *cuptoarele* (p. 127-130), opt de uz casnic și două de ars oale, precum și *gropile menajere* (p. 130-137). *Descrierea și analiza materialelor arheologice* (p. 137-174) urmărește variatele materiale descoperite, urmărite în cele două principale etape de evoluție a așezării: *inventarul din secolele XIV-XV* (p. 138-158) și *inventarul din secolele XVI-XVII* (p. 158-174). Pentru fiecare perioadă sunt prezentate obiectele de metal – unelte și ustensile, piese de harnașament, accesorii vestimentare, podoabe, obiectele de os, ceramica de uz casnic și cea ornamentală – cahle și plăci decorative, materialul numismatic. În încheierea analizei rezultatelor cercetării arheologice de la Tg. Trotuș sunt prezentate *biserica și cimitirul medieval* (p. 174-187). Sunt amănunțit relatate observațiile efectuate asupra lăcașului de cult având planul dreptunghiular cu absidă semicirculară, ridicat la sfârșitul secolului al XIV-lea, care a suferit refaceri spre sfârșitul secolului următor și a fost dezafectat în a doua jumătate a veacului al XVII-lea. În privința necropolei din jurul bisericii, din care au fost cercetate 214 morminte (67 din secolul al XV-lea, 109 din secolul al XVI-lea și 38 din secolul al XVII-lea), sunt analizate elementele de ritual,

inventarul funerar, răspândirea și repartizarea mormintelor, suprafața necropolei.

Următorul capitol, al șaselea, este intitulat *Ocupațiile locuitorilor* (p. 189-224). El cuprinde observațiile referitoare la variatele ocupații ale locuitorilor așezării, folosind pentru exemplificare descoperirile arheologice împreună cu mărturiile izvoarelor scrise. Sunt astfel analizate: *îndelemnicirile complementare* (culesul, prisăcăritul, pescuitul, vânatul – p. 189-191), *agricultura* (creșterea animalelor domestice, cultivarea cerealelor, legumicultura, pomicultura și viticultura – p. 192-195), *meșteșugurile – prelucrarea fierului, a aramei, a lemnului, a pieilor și blănurilor, exploatarea sării, olăritul* (p. 195-199), precum și *comerțul* (p. 199-208). Un subcapitol special este dedicat *circulației monetare* (p. 208-224), fiind analizate 140 monede descoperite în complexe și niveluri de locuire, în biserică și în necropolă, dintre care au fost identificate 121: emisiuni monetare pentru Moldova, precum și pentru Ungaria, Polonia, Lituania, Imperiul otoman, Suedia, orașe hanseatice, Ragusa etc., analiză ce prilejuiește și o serie de considerații generale privind circulația monetară din zona orașului Trotuș și în general din Moldova.

În al șaptelea capitol (p. 225-240) despre *viața spirituală* a locuitorilor orașului medieval Trotuș, autorul abordează aspecte ale culturii urbane, privind știința de carte, existența unei cancelarii urbane, a unor documente purtând pecetea orașului, a corespondenței trimise în țară și în afara ei, precum și a vieții religioase. Sunt cunoscute informații ale unor izvoare scrise, folosite direct sau prin intermediul altor studii, precum și descoperirile arheologice privind urmele vechii biserici de la sfârșitul secolului al XIV-lea, considerată a fi fost ridicată în timpul lui Petru I (1375-1391) și refăcută în timpul lui Ștefan cel Mare, după 1482-1492, apoi dezafectată în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Este descrisă cea de a doua biserică, păstrată și în prezent, ridicată în primele decenii ale secolului al XVII-lea și transformată în 1730, 1800 și 1887, restaurată recent. Sunt amintite, în legătură cu existența în Târgul Trotuș a unei comunități de etnie maghiară sau germană, relatările călătorilor străini privind biserica

catolică existentă încă în 1557, ale cărei urme nu au fost încă identificate, aflându-se poate în apropierea celei existente, ridicate în 1813. Nu sunt trecute cu vederea informațiile privind prezența unor emigranți husiți veniți în oraș după 1437, cele despre unele manuscrise scrise aici, sau despre anumite preocupări artistice.

În *concluzii* (p. 241-248) sunt subliniate, pornind de la datele documentare și de la informațiile arheologice, momentele principale ale procesului de dezvoltare urbană a orașului Troțuș, menționat prima dată la 6 octombrie 1408, aspecte ale organizării administrative, ale vieții economice și culturale, pe parcursul evoluției localității în cursul secolelor XIV-XVII, până la decăderea centrului urban la sfârșitul secolului al XVII-lea și la începutul celui următor.

Abordarea pluridisciplinară a problemelor privind trecutul așezării urbane este concretizată prin capitolul, redactat de Luminița Bejenaru, *Date arheozoologice privind situl medieval de la Târgu Troțuș* (p. 249-257), care analizează *resursele animale utilizate în economia așezării, strategia de exploatare a animalelor în așezarea medievală de la Târgu Troțuș și datele morfometrice privind animalele domestice identificate arheozoologic.*

Argumentul care încheie lucrarea (p. 259-263) prezintă principalele etape ale strădaniilor de peste 30 de ani ale autorului pentru identificarea și cercetarea orașului medieval de pe Troțuș, cu mulțumirile adresate tuturor celor care au ajutat la efectuarea săpăturilor, la întocmirea și publicarea monografiei.

Textul este completat de un rezumat în limba franceză (p. 265-279), lista abrevierilor (p. 281-282) și un indice general (p. 283-297). Monografia este ilustrată cu 75 de planșe, majoritatea cuprinzând mai multe figuri. În planșe mari, pliate, sunt prezentate planul general al săpăturilor arheologice de la Tg. Troțuș din anii 1976-1999, precum și biserica din sec. XIV și cimitirul medieval din secolele XIV-XVII. Celelalte figuri reprezintă așezarea geografică a Tg. Troțuș, unitățile de relief și principalele descoperiri arheologice din Tg. Troțuș și împrejurimi, planurile și profilurile locuințelor cercetate integral și a două cuptoare, precum și ale bisericii și unor morminte, fotografiile ale unor complexe (din păcate nu prea clar reproduse), desene și fotografiile reprezentând un mare număr de materiale arheologice: obiecte de metal și de os, vase și fragmente ceramice, ceramică ornamentală, monede, podoabe descoperite în morminte.

Publicarea monografiei *Orașul medieval Troțuș în secolele XIV-XVII. Geneză și evoluție* reprezintă rezultatul demn de apreciere al unei activități laborioase și îndelungate de studiere a trecutului unui vechi oraș moldovenesc. Prezentarea cuprinzătoare a rezultatelor cercetărilor care au inclus o multitudine de aspecte ale evoluției așezării de pe Troțuș, chiar dacă unele considerații sau formulări ar putea fi discutate, permite cunoașterea procesului de constituire și dezvoltare a acestui oraș. Valoarea lucrării pentru cunoașterea fenomenului urban românesc este de netăgăduit.

Gheorghe I. Cantacuzino

MARIANA ȘLAPAC, *Cetăți medievale din Moldova (mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea)*, Editura ARC, Chișinău, 2004, 372 p. cu ilustrații.

Apariția lucrării cercetătoarei Mariana Șlapac, elaborată în cadrul Institutului Studiul Artelor al Academiei de Științe a Moldovei constituie un remarcabil eveniment editorial. Studiul cetăților, elemente de prim interes pentru istoria politică, militară, socială, economică și culturală a Evului mediu, este abordat din punctul de vedere al arhitecturii și istoricului de artă, urmărind în primul rând monumentele arhitecturale, ca mărturii prețioase ale trecutului. Lucrarea se bazează pe un

volum impresionant de cercetări, măsurători și observații pe teren și pe cercetări asupra vechilor planuri aflate în arhive și biblioteci din România, Republica Moldova, Ucraina, Rusia, Polonia, Austria, cele mai multe inaccesibile sau greu accesibile specialiștilor din România, fiind folosite și materiale grafice din institute de proiectări în domeniul restaurării din Ucraina și Moldova.

După *prefața* (p. 9-10) în care se precizează problematica urmărită în lucrare, *introducerea*